d.d. 7 april 2020

Handreiking voor verpleegkundigen, verzorgenden en verpleegkundig specialisten[1] op het moment dat zij besmettingsrisico ervaren door het Coronavirus (COVID-19).

Deze handreiking kan jou ondersteunen bij jouw besluit om geen zorg te verlenen bij tekorten aan beschermingsmiddelen. Je mag ***nooit*** worden gedwongen om met onvoldoende bescherming te werken. V&VN adviseert met klem om pas te gaan werken als je voldoende beschermd bent.

Inleidend

Verpleegkundigen en verzorgenden hebben in hun werk regelmatig te maken met beroepsrisico's ten gevolge van infectieziekten of virussen. Maar nu is er het coronavirus (COVID-19), waar nog niet veel bekend over is. Verpleegkundigen en verzorgenden dienen over de noodzakelijke beschermingsmiddelen te beschikken om verantwoorde en veilige zorg te kunnen leveren aan coronapatiënten, om andere patiënten en de samenleving zoveel mogelijk te behoeden voor verspreiding van het virus én om zichzelf te beschermen tegen besmetting. Werkgevers en overheid moeten te allen tijde voorkomen dat door een tekort aan beschermingsmiddelen de uitval onder zorgverleners zodanig is dat het hele zorgsysteem onder druk komt te staan.

Door de coronapandemie en daarmee de wereldwijd benodigde hoeveelheid beschermingsmiddelen is er op dit moment een schaarste aan persoonlijke beschermingsmiddelen. Dat leidt tot ongerustheid en vragen: 'Wat zijn mijn verantwoordelijkheden als verpleegkundige of verzorgende op het moment dat ik in aanraking kom met (potentiële) coronapatiënten? Hoe zit het met mijn eigen veiligheid, zeker op het moment dat beschermingsmiddelen niet beschikbaar zijn? Wat mag er wel/niet van mij verwacht worden?'

In deze handreiking gaan we allereerst in paragraaf 1 in op wat wordt verstaan aan een 'tekort van beschermingsmiddelen'. Vervolgens gaan we in paragraaf 2 in op welke afwegingen jij als verpleegkundige of verzorgende kunt maken in de zorg voor je patiënten. We staan stil bij de verantwoordelijkheden van de individuele verpleegkundige en verzorgende en laten zien dat deze begrensd worden door je competenties, zorg voor jezelf/je eigen gezondheid en een mogelijk ervaren conflict van plichten. Er zal worden stilgestaan bij de twee scenario's van (a) zorg met beschermingsmiddelen en (b) zorg met een tekort aan beschermingsmiddelen. Tot slot maken we in paragraaf 3 helder wat je van je werkgever mag verwachten.

[1] Waar in deze tekst 'verpleegkundigen en verzorgenden' wordt gebruikt, worden ook de verpleegkundig specialisten bedoeld.

Deze handreiking kan als achtergronddocument gebruikt worden voor de *flowchart*[2]. De handreiking is tot stand gekomen vanuit de Bestuurscommissie Ethiek van V&VN[3] in samenwerking met dr. Hans van Dartel (oud-voorzitter van de Bestuurscommissie).

1. Persoonlijke beschermingsmiddelen

In deze handreiking hanteren we de volgende uitleg over een **tekort aan persoonlijke beschermingsmiddelen**:
Er is sprake van een tekort op het moment dat zorg moet worden geleverd aan (potentiële) coronapatiënten in de situatie dat de individuele verpleegkundige of verzorgende de normen ten aanzien van het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen niet kan opvolgen. Deze normen zijn vastgelegd en uitgewerkt in de adviezen van het RIVM, (landelijke) richtlijnen en protocollen van de werkgever. Dit heeft betrekking op het aantal beschermingsmiddelen én op de kwaliteit (de deugdelijkheid) van de beschermingsmiddelen.

Als verpleegkundige of verzorgende wordt van je verwacht dat je **bijdraagt aan een veilige zorgverlening** (art. 1.7 Beroepscode) door het gebruik van onder andere beschermingsmiddelen. Het kan zijn dat je vragen hebt over het beleid ten aanzien van de kwaliteit, het gebruik of inzet van beschermingsmiddelen. In dat geval is het belangrijk dat je deze vragen bespreekbaar maakt en met je collega's en je leidinggevende zoekt naar verduidelijking of oplossingen.

2. Verantwoordelijkheden V&V

Een verpleegkundige of verzorgende heeft verschillende verantwoordelijkheden. Er zijn verantwoordelijkheden die samenhangen met je beroepsuitoefening, met je eigen ervaren persoonlijke verantwoordelijkheden en met je arbeidsovereenkomst of je overeenkomst van opdracht als zzp'er. Hieronder komen de verschillende verantwoordelijkheden aan de orde.

Je professionele verantwoordelijkheid wordt bepaald door uiteenlopende waarden en normen van de beroepsgroep. Deze vormen bij elkaar de professionele standaard, waar jij je als professional aan dient te houden. Onder de professionele standaard vallen onder andere gezondheidswetgeving als de WGBO, wet BIG en de Beroepscode[4]. Hierin staat dat verpleegkundigen en verzorgenden een *zorgplicht* hebben voor patiënten en *goed hulpverlenerschap* dienen te tonen.

De Beroepscode geeft een aantal belangrijke uitgangspunten:

- Iedere zorgvrager heeft recht op zorg (artikel 2.1);
- Het beroep dient uitgeoefend te worden met het oog op de gezondheid en het welzijn van de zorgvrager (artikel 1.1.).
- Het belang van de zorgvrager wordt centraal gesteld (artikel 2.3).

Deze uitgangspunten geven aan dat de zorgplicht voor je patiënt zwaar weegt. Patiënten behoren de zorg te krijgen die ze nodig hebben. Toch betekent dit niet dat je *altijd* de plicht behoudt om zorg te blijven geven. Jouw professionele plicht om zorg te geven aan (potentiële) coronapatiënten wordt begrensd door drie omstandigheden die een *persoonlijke*

[2] https://www.venvn.nl/media/1hjpwjlw/handreiking_beschermingsmiddelen_def.pdf
[3] https://www.venvn.nl/over-v-vn/bestuurscommissies/

[4] https://www.venvn.nl/thema-s/beroepscode/

afweging van je verlangen: **(a) je competenties** (art 1.5 Beroepscode)**, (b) zorgdragen voor jezelf en daarbij je eigen gezondheid** (art 1.9 Beroepscode) **en (c) een conflict van plichten** (art 2.5 Beroepscode). Er mag van je worden verwacht dat je deze afwegingen zorgvuldig maakt en bespreekbaar maakt binnen je werk.

a) Competenties – weten hoe

Je verantwoordelijkheid wordt altijd **begrensd door je competenties** (kennis, vaardigheden en attitude). Als jij niet goed in staat bent om de gevraagde zorg te geven conform de professionele standaard (artikel 1.2 Beroepscode) en binnen de grenzen van je deskundigheid (artikel 1.5), wordt het moeilijk om jouw verantwoordelijkheid goed in te vullen.

Het verplegen en verzorgen van coronapatiënten vergt veel van je. Als je het gevoel hebt dat je competenties mist om goede zorg te kunnen leveren moet je dit aangeven bij je leidinggevende. Dit geldt al helemaal voor herintreders en stagiairs. Er wordt van een stagiair verwacht dat je jezelf ontwikkelt in de competenties passend bij jouw studiejaar en de context van je stagepraktijk. Je opleiding en stageplek hebben de verantwoordelijkheid om jou hierbij te ondersteunen, evenals het zorgdragen voor een veilige leeromgeving. Verleen pas zorg als je jezelf voldoende bekwaam voelt.

Vragen die je jezelf kan stellen:

- Voel ik me voldoende competent om te zorgen voor deze patiënt met een (potentiële) coronabesmetting? Weet ik hoe ik op de goede manier moet handelen?

- Kan ik – als ik in mijn competenties nog tekortschiet – een beroep doen op collega's om de zorg zo nodig over te nemen of om mij te ondersteunen in de zorgverlening?

- Hoe kan ik de mij ontbrekende competentie zo snel mogelijk eigen maken?

B) Zorg dragen voor jezelf – je eigen gezondheid

Verpleegkundigen en verzorgenden dienen volgens de beroepscode ook **goed voor zichzelf te zorgen** (art. 1.9 Beroepscode). Dat betekent dat je in de eerste plaats geen zorg verleent als je zelf ziek bent. In de tweede plaats hoef je in de zorg voor (potentiële) coronapatiënten geen onaanvaardbare gezondheidsrisico's te dragen. Daar ligt ook een grens voor je verantwoordelijkheid. Het is belangrijk om goed in te schatten of er bij jou sprake is van onaanvaardbare gezondheidsrisico's. Hieronder lichten we beide situaties toe.

<u>Als je zelf ziek bent</u>[5]

Als je ziek bent komt daarmee vanzelf een einde aan jouw verantwoordelijkheid om zorg te geven. Wie ziekteverschijnselen gaat vertonen, wordt vanzelf minder in staat tot goed handelen en wordt bovendien een besmettingsbron voor anderen. Dat is riskant voor patiënten en collega's. Van verpleegkundigen en verzorgenden mag dan ook worden verwacht dat zij in het kader van de zorg voor zichzelf (art. 1.9 Beroepscode) en het

[5] Advies RIVM (d.d. 5 april 2020): Bij koorts > 38 graden blijf je thuis. Pas als je 24 uur klachtenvrij bent, mag je aan het werk. Zie: https://lci.rivm.nl/lci.rivm.nl/covid-19/bijlage/zorgmedewerkersinzetentestbeleid

bijdragen aan een veilige zorgverlening (art 1.7 Beroepscode) zichzelf goed observeren. Volg de richtlijnen en protocollen van het RIVM[6] en van je werkgever. Overleg met je leidinggevende of er een coronatest voor jou beschikbaar is[7].

Verpleegkundigen en verzorgenden worden verondersteld mede gelet op hun verantwoordelijkheid voor de volksgezondheid (art. 4.1. Beroepscode) zich aan alle adviezen van het RIVM[8] en protocollen van je werkgever te houden voor quarantaine en sociale onthouding. Ook al is de nood in de zorg groot en voel jij je geroepen om weer snel aan het werk te gaan, het is van belang om de periode van quarantaine goed in acht te nemen en pas weer aan het werk te gaan volgens de adviezen van het RIVM[9].

Risicogroep - Zorg **met** beschermingsmiddelen

Val jij zelf onder de risicogroep? (*zie het kader*) In principe kun je je eigen werk blijven doen, maar als je je zorgen maakt is het advies om met je leidinggevende in gesprek te gaan. Overleg of het mogelijk is om je eigen werk zonder extra risico's te doen of dat het beter is op een andere plek in de organisatie te werken of vanuit huis (administratief) werk te doen. Mocht je twijfelen, maak dat bespreekbaar met je leidinggevende en vraag advies aan je behandelend (huis-)arts of de bedrijfsarts[10].

Risicogroep – Zorg **met een tekort aan** beschermingsmiddelen

Als je tot de risicogroep behoort kunnen de gezondheidsrisico's van *onbeschermd* zorg verlenen voor jou onaanvaardbaar zijn. Het advies is om dit met je behandelend arts en/of de bedrijfsarts te bespreken**. Je mag jouw veiligheid zwaarder laten wegen dan je zorgplicht.** Ga in gesprek met je leidinggevende en overleg over alternatieve vormen van werk. Je mag van je leidinggevende verwachten dat hij zorgdraagt voor een voor jou passende oplossing.

Wanneer behoor je tot de risicogroep? Volgens het RIVM bij:

- Afwijkingen en functiestoornissen van de luchtwegen en longen;
- Chronische hartaandoeningen;
- Diabetes mellitus;
- Ernstige nieraandoeningen die leiden tot dialyse of niertransplantatie;
- Verminderde weerstand tegen infecties:
  - door medicatie voor auto-immuunziekten,
  - na orgaantransplantatie, bij hematologische aandoeningen,
  - bij aangeboren of op latere leeftijd ontstane afweerstoornissen waarvoor behandeling nodig is,
  - bij chemotherapie en/of bestraling bij kankerpatiënten;

[6] https://www.rivm.nl/coronavirus/covid-19/informatie-voor-professionals

[7] https://lci.rivm.nl/lci.rivm.nl/covid-19/bijlage/zorgmedewerkersinzetentestbeleid

[8] https://www.rivm.nl/coronavirus/covid-19/informatie-voor-professionals

[9] https://lci.rivm.nl/lci.rivm.nl/covid-19/bijlage/zorgmedewerkersinzetentestbeleid

[10] https://www.actiz.nl/nieuws/kwetsbare-medewerkers-en-dan

- Een hivinfectie in overleg met de hiv humaan immunodeficiëntievirus-behandelaar.

Geen risicogroep - Zorg **met een tekort aan** beschermingsmiddelen

De meeste verpleegkundigen en verzorgenden zullen niet onder een risicogroep vallen. In dat geval is je eigen veiligheid voldoende gewaarborgd als je met beschermingsmiddelen werkt. Als zorgverlener loop je echter aanzienlijk grotere risico's wanneer je (potentiële) coronapatiënten *onvoldoende beschermd* verpleegt. Je moet dan een **persoonlijke afweging** maken of jij nog wel zorg wilt blijven verlenen. Je werkgever kan je hier in geen geval toe dwingen.

Het is belangrijk om te onderzoeken wat voor risico's jij loopt[11] en hoe die zich verhouden ten opzichte van je persoonlijke verantwoordelijkheid over hoe jij je zorgplicht ervaart. Wie niet onder de risicogroep valt kan wel degelijk ziek worden van het virus, maar dan zijn de risico's op ernstige gezondheidsschade waarschijnlijk kleiner. Op dit moment leren we nog elke dag meer over de risico's. Volg de ontwikkelingen door de informatie van het RIVM te volgen. Dit kan betekenen dat jij, kijkend naar die risico's, besluit om zorg te blijven verlenen. Bijvoorbeeld omdat het om een patiënt gaat die jij al tijden verpleegt en voor wie jij vanwege die zorgrelatie een bijzondere zorgplicht ervaart. Of omdat je je verplicht voelt om jouw collega's met wie je zo intensief samenwerkt niet in de steek te laten. Jouw persoonlijke opvattingen over de betekenis van de zorgrelatie, je verantwoordelijkheid richting de samenleving of over collegialiteit, brengen jou er dan toe om de risico's die je loopt voor lief te nemen. In dat geval blijf je jouw zorgverlening voortzetten. Je bepaalt samen met collega's en je werkgever het beleid voor een zo veilig mogelijke werkomgeving, ondanks het tekort aan beschermingsmiddelen. Bij vragen of twijfels over het beleid dien je dit bespreekbaar te maken met collega's en je leidinggevende. Je kunt daarbij ook denken aan overleg met de VAR of een Commissie Ethiek binnen jouw organisatie.

Het kan ook zijn dat de afwegingen die je maakt tot een ander besluit leiden. Dan wegen de gezondheidsrisico's voor jou zwaarder dan de verantwoordelijkheid die je ervaart in de zorg aan jouw patiënt, collega's of de samenleving. Daarmee zeg je dat je de risico's die onbeschermd werken met zich meebrengen voor jou onaanvaardbaar zijn en dat je daarom geen zorg meer kunt verlenen. In dat geval bespreek je je afweging met je leidinggevende. Jij mag van je leidinggevende verwachten dat hij zorgdraagt voor een voor jou passende oplossing, waardoor je niet zonder beschermingsmiddelen zorg hoeft te verlenen.

Vragen die je zelf kunt stellen:

- Hoe is mijn gezondheidssituatie? Behoor ik tot de risicogroep?

- Hoeveel risico loop ik op besmetting? Hoe ernstig is dit voor mij persoonlijk? Kan ik daarover advies inwinnen (bv. bij mijn (huis)arts of de bedrijfsarts)?

- Wat weegt voor mij zwaarder, mijn plichtsbesef naar mijn patiënten en collega's of mijn eigen gezondheidsrisico?

[11] https://www.rivm.nl/coronavirus/covid-19/informatie-voor-professionals

C) Conflict van plichten – klem tussen verantwoordelijkheden

Zorg **met** beschermingsmiddelen

In principe is je eigen veiligheid in deze situatie voldoende gewaarborgd. Toch kan het zijn dat je zorgen of angst hebt waardoor je in de zorg voor (potentiële) coronapatiënten in gewetensnood kunt komen (artikel 2.5 Beroepscode). Met name als je een conflict van plichten ervaart.

Voorbeeld:

Je hebt de plicht om de jou toevertrouwde patiënten te verzorgen en aan de andere kant de plicht om zorg te dragen voor zorgafhankelijke familieleden. Bijvoorbeeld: jij staat als alleenstaande ouder alleen voor de zorg van een gehandicapt kind.

Als je een dergelijk conflict van plichten ervaart en je klem voelt zitten tussen de verantwoordelijkheden die op je afkomen, moet je ruimte te krijgen om een goede afweging te maken en je daarbij ondersteund te weten. Deel je zorgen met collega's en maak ze bespreekbaar met je leidinggevende.

Zorg **met een tekort aan** beschermingsmiddelen

Het conflict van plichten kan groter worden op het moment dat je *onbeschermd* zorg moet verlenen, bijvoorbeeld in de situatie als je je klem voelt zitten tussen verantwoordelijkheden thuis en op het werk.

Voorbeeld:

Stel dat je naast je werk ook mantelzorger bent voor een kwetsbaar familielid, die in de risicogroep valt. Je ervaart dan de morele plicht om dat familielid zo goed mogelijk tegen het risico van besmetting te beschermen. Praktisch vertaalt zich dat in de opgave om het risico op besmetting uit de weg te gaan en op die manier gezond te blijven. In dat geval weegt de zorgplicht die jij ervaart ten opzichte van jouw kwetsbare familielid zwaarder dan de morele verantwoordelijkheid die je ervaart om (potentiële) coronapatiënten te verplegen.

In dat geval mag je van je werkgever verwachten dat hij jou niet *onbeschermd* zorg laat verlenen. Ga het gesprek aan met je werkgever om te onderzoeken welke mogelijkheden voor ander werk er voor jou zijn.

Een bijzonder conflict van plichten doet zich voor wanneer je de plicht ervaart om ondanks een tekort aan bescherming toch (een of meerdere) coronapatiënten te verplegen. Daarmee word je namelijk ook **een bron van besmetting voor andere patiënten**, zodat je niet meer kunt voldoen aan je verantwoordelijkheid om ook aan hen veilige zorg te bieden (art. 1.7 Beroepscode). Je kunt dit dilemma alleen in gezamenlijkheid met collega's en je zorgorganisatie benaderen. Afhankelijk van het (te ontwikkelen) beleid rondom het beperken van het besmettingsrisico (bv. door het clusteren van zorg) moet je zelf de afweging maken of je *onbeschermd* zorg blijft geven aan coronapatiënten of niet. Als je besluit te stoppen met de zorg aan (een deel van) jouw patiënt(en) dien je samen met je collega's en zorgorganisatie te bekijken wat er mogelijk is om de risico's hiervan voor jouw patiënt(en) te beperken.

Verantwoordelijkheden van je werkgever

Jij kunt pas echt goed zorg verlenen aan jouw patiënten of cliënten, als er ook zorg voor jou is. Dat is een belangrijk punt. Die verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor de medewerkers wordt door veel werkgevers in de zorg gevoeld en goed ingevuld, maar in de huidige crisissituatie worden ook werkgevers voor grote dilemma's gesteld, zoals de afweging tussen veiligheid voor medewerkers enerzijds en de zorgplicht voor patiënten anderzijds in geval er een tekort aan beschermingsmiddelen is.

Wat mag jij verwachten van je werkgever in de zorg?

Duidelijkheid over de interpretatie van richtlijnen en protocollen

Je mag verwachten dat je werkgever je voortdurend helder en transparant informeert over up-to-date beleid in verband met de zorg voor (potentiële) coronapatiënten. Dit kan gaan om informatie van het RIVM, veiligheidsprotocollen, de inrichting van aparte cohortafdelingen, de inzetbaarheid van medewerkers, het omgaan met ziekteverschijnselen en klachten, het testen van medewerkers op corona en op immuniteit. Het is jouw plicht als werknemer om je goed te informeren en te handelen in lijn met het beleid.

Instructies en trainingsmogelijkheden

In deze hectische tijden blijft het belangrijk om tijd te hebben om je bij te scholen voor de zorg die je nu verleent. Dit geldt in het bijzonder als je student bent en stagiair of een beginnende collega of herintreder. Je hebt recht op duidelijke instructies en trainingsmogelijkheden als je denkt dat je competenties mist.

Opvang en ondersteuning van medewerkers met vragen en dilemma's

In deze tijd is mentale en psychologische ondersteuning in de persoonlijke dilemma's van medewerkers door collega's of hulpverleners belangrijk. Daarnaast is het belangrijk om medewerkers en teams te ondersteunen bij de dilemma's waar de zorg mee te maken heeft. Ondersteuning kan plaatsvinden door moreel beraad, intervisie of advisering. Hierbij kan ook gedacht worden aan online ondersteuning.

Incidenten die zich voordoen in de zorg dienen in alle openheid besproken te kunnen worden. Juist in crisissituaties is het belangrijk om een open, veilige en lerende cultuur te hebben.

(Mogelijk) tekort aan persoonlijke beschermingsmiddelen

Een (mogelijk) tekort aan beschermingsmiddelen legt een acute en grote verantwoordelijkheid bij je werkgever om oplossingen te vinden om alsnog een veilige werkomgeving te realiseren. Daarbij moet een risico-inschatting worden gemaakt op basis van adviezen van het RIVM. Hoe kan alsnog een zo veilig mogelijke werkomgeving worden gecreëerd binnen de acute zorg, het ziekenhuis, verpleeghuis, de gehandicaptenzorg, ggz, hospice of de wijkzorg? Verpleegkundigen en verzorgenden hebben vanuit hun kennis en ervaring de taak om hun inbreng te leveren en mee te denken over mogelijke oplossingen.

In de huidige crisis moeten werkgevers op bepaalde momenten afwegingen maken tussen veiligheid van de medewerkers en goede en continue zorg voor patiënten of cliënten, zoals in het geval van een (mogelijk) tekort aan persoonlijke beschermingsmiddelen. Je ziet nu al

dat er afwegingen worden gemaakt in hoeverre langer gebruik (qua duur), hergebruik of alternatief beschermingsmateriaal verantwoord is. Ook wordt zorg afgeschaald teneinde het besmettingsgevaar te beperken. Bij die afwegingen mag je van je werkgever verwachten dat deze je tijdig betrekt in de procedure van de besluitvorming. Denk hierbij ook aan het betrekken van de VAR en de Ondernemingsraad. Bij het ontwikkelen van nieuw beleid is deelname van medewerkers 'uit het veld' belangrijk. Vanuit jullie kennis en ervaring kun je een waardevolle input leveren.

In het uiterste geval dat er een tekort aan beschermingsmiddelen is, mag jouw werkgever niet van je eisen dat je zorg verleent aan coronapatiënten. Je moet dan een persoonlijke en professionele afweging maken (zie paragraaf 2). Als je in die situatie besluit om zorg te blijven verlenen dan mag jij verwachten dat jij met voorrang in de zorg wordt behandeld op het moment dat jij ziek wordt.

Bronnen:

a. Amsterdam UMC en Radboudumc. *Goede en veilige zorg bij schaarste aan beschermingsmateriaal*, een leidraad voor ethische afwegingen; 27 maart 2020
b. Maryland Framework for the Allocation of Scarce Life-sustaining Medical Resources in a Catastrophic Public Health Emergency (2017); *H6 Framework and guiding ethical principles*
c. the Hastings Centre. *Ethical Framework for Health Care Institutions Responding to Novel Coronavirus SARS-CoV-2, Guidelines for institutional Ethics Services Responding to COVID-19*, March 16, 2020
d. World Health Organisation. *Coronavirus disease (COVID-19) outbreak: rights, roles and responsibilities of Health workers, including key considerations for occupational safety and health, interim guidance*; March 19, 2020
e. World Health Organisation, *Ethical considerations in developing a public health response to pandemic influenza; 2007, p. 13-17*
f. Ethiek Instituut UU en Infectieziekten Bulletin. *Ethiek in de infectiebestrijding*: speciale uitgave RIVM, een bundeling van ethische casusbesprekingen die in het Infectieziekten Bulletin zijn gepubliceerd (datum onbekend)
g. Belgische Orde der Artsen, brief kenmerk: 119050/BD/bc/CNR 018/20; Brussel 18 maart 2020
h. V&VN e.a. *Beroepscode van Verpleegkundigen en Verzorgenden: Leidraad voor je handelen als professional*, Utrecht, januari 2015
i. V&VN. *De professionele standaard, een uitwerking. Visie van beroepsvereniging Verpleegkundigen & Verzorgenden Nederland*. Utrecht, januari 2015